

Електронне наукове фахове видання "Державне управління: удосконалення та розвиток" включено до переліку наукових фахових видань України з питань державного управління (Наказ Міністерства освіти і науки України від 06.11.2014 № 1279)

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ
удосконалення та розвиток

№ 5, 2011

[Назад](#)[Головна](#)

УДК 351:332

С. В. Тоцький,
здобувач Академії муніципального управління

РЕАЛЬНІ ТА ПОТЕНЦІЙНІ ЧИННИКИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Проаналізовано розвиток державного регулювання економічної безпеки України та її регіонів на етапі реформування. Виявлено та узагальнено реальні й потенційні чинники державного регулювання системи економічної безпеки.

The development of state regulation of economic security of Ukraine and its regions at the stage of reform. Discovered and generalized real and potential factors of state regulation of economic security.

На сучасному етапі суспільного розвитку України інституційні зміни у соціально-економічній сфері можуть розглядатися як один із пріоритетних напрямів подолання кризових явищ у вітчизняній економіці та виходу її на траєкторію сталого економічного зростання. За таких умов, зокрема щодо подолання наслідків фінансово-економічної кризи 2008 р. та наявності високої вірогідності нової хвилі економічної кризи у 2012-2013 рр. роль і значення державного регулювання системи економічної безпеки суттєво зростає.

Подолати внутрішні та зовнішні небезпеки можна лише на основі захисту національних економічних інтересів, контролю держави за раціональним використанням власних природних та інших ресурсів, проведення інституційних перетворень для забезпечення коопераційних зв'язків, досягнення високого рівня виробництва й якості продукції, що сприятиме підвищенню конкурентноздатності українських товарів на світових ринках.

На актуальність проблеми державного регулювання системи економічної безпеки вказують численні теоретичні дослідження й узагальнення вітчизняних учених, зокрема таких, як: А. Барановський, С. Біла, В. Бойко, З. Варналій, В. Гець, О. Гойчук, Б. Губський, Б. Данилишин, І. Драган, Я. Жаліло, М. Корецький, В. Мунтян, Б. Пасхавер, Ю. Пахомов, В. Шлемко, Л. Яремко та інших.

На сучасному етапі розвитку в Україні відбувається процес структурних зрушень її економічної системи. Така ситуація характеризується існуванням ряду негативних факторів, які відбиваються на зазначених процесах. В контексті державного регулювання системи економічної безпеки необхідно відзначити, що функціонування економіки характеризується відсутністю стимулюючої нормативно-правової бази, непослідовністю в проведенні змін, наявністю значних диспропорцій ресурсозабезпечення реального сектору економіки. З одного боку подібна ситуація є результатом функціонування адміністративно-командної системи, а з іншого – численними прорахунками в період реформування.

Наявність таких явищ безпосередньо позначилася на системі економічної безпеки, яка дає змогу співвіднести існуючий стан з бажаним, ідеальним. Відповідно, при існуванні несприятливих тенденцій в економіці, індикатори безпеки будуть мати дестимулюючий характер розвитку. По відношенню до порогових значень абсолютні величини, при їх зниженні, формують низькі співвідношення.

Система економічної безпеки, як на національному, так й на регіональному рівні має базуватися насамперед на ефективному функціонуванні самої економіки, її самодостатності і забезпеченості ресурсним потенціалом на достатньому рівні.

Вітчизняна планова економіка у період існування СРСР була зорієнтована на забезпечення високого рівня розвитку військово-промислового комплексу, забезпечення основних потреб суспільства на середньому або низькому рівні якості виробленої продукції. Виробництво не передбачало конкуренції українських виробників з виробниками інших республік СРСР, а також конкуренції з боку іноземної продукції. Конкурентоспроможною була високотехнологічна продукція військового призначення та лише певна частка цивільної продукції. Напередодні етапу реформ тільки 15-20 % основних виробничих фондів не поступалися за своїм технічним рівнем зарубіжним зразкам. Громіздкий державний планово-управлінський апарат був не в змозі забезпечити існуючі потреби та ефективне використання наявних фінансових і матеріальних ресурсів.

Найбільш складною проблемою подальшого реформування українського суспільства є порушення балансу між основними напрямками перетворень. Ефективний соціально-економічний розвиток може бути здійснений лише за умови усунення існуючих протиріч між різними напрямками реформування суспільства [3, с. 39-43].

Закономірним результатом змін попередніх років стало досягнення реального зростання основних показників економічної динаміки. Констатуючи факт економічного зростання, необхідно сказати і про ті втрати, яких зазнала економіка України за роки розбудови, зокрема щодо суттєвого скорочення валового внутрішнього продукту та обсягів промислової продукції, сільського господарства, реальної заробітної плати тощо.

Проте, як свідчать офіційні дані, найбільших втрат вітчизняна економіка зазнала в 1990-1994 роках. За цей період ВВП знизився на 46,5 %, промислове виробництво – на 40,4 %, сільське господарство – на 32,5 %. Лише у 1994 році падіння ВВП склало 22,9 %, а промислового виробництва – 27,9%. В результаті значного дефіциту державного бюджету, який покривався прямою грошовою емісією НБУ, виникла гіперінфляція, яка перевищила 10250%.

Ці зміни не носили програмного, запланованого характеру, а були операційними за походженням (реакції на поточну ситуацію). В умовах падіння більшості макроекономічних показників, зниження рівня життя населення, високих темпів інфляції йшлося головним чином не про гарантування економічної безпеки, а про збереження національної самостійності і уповільнення темпів зниження.

Після проходження даного етапу розвитку визначилися процеси зростання економіки держави. Позитивна динаміка у результатах зовнішньоекономічної діяльності стала потужним фактором загального зростання української економіки. Водночас ця динаміка економічних показників не ґрунтується на відчутних структурних перетвореннях, подоланні нагромаджених за останні роки деформацій. Тому немає достатніх підстав стверджувати, що трансформаційні перетворення завершени та вже забезпечені сталі і достатні для відновлення економічного комплексу темпи зростання [3, с. 62-63].

В державі не сформовані системні механізми для заповнення очікуваного у найближчі роки стрімкого вибуття основних виробничих фондів, їх морального та фізичного зношення, а також стимулювання імпортозамінного виробництва, енергозбереження, використання сучасних стандартів виробництва.

Подібні зміни безпосереднім чином відбиваються на процесі гарантування економічної безпеки. Складні трансформаційні процеси та безсистемність і непослідовність їх реалізації негативним чином вплинули на економічну безпеку України в цілому та її регіонів, зокрема. Це визначається такими проявами. По-перше, відбулося зниження більшості індикаторів і безпеки.

По-друге, збільшився розрив між фактичними і пороговими значеннями показників економічної безпеки.

По-третє, складові безпеки не узгоджувалися між собою, а політика їх дотримання провадилася автономно одна від одної.

По-четверте, система економічної безпеки не була чітко виокреслена.

Несприятливим чинником є руйнування економічного потенціалу, який держава отримала зі здобуттям незалежності. Національний господарський комплекс України мав значний потенціал і сильні позиції в багатьох сферах та галузях виробництва (машинобудування, воєнно-промисловий комплекс, енергетика). Ці ресурси можна було б трансформувати відповідно до нових вимог, а не руйнувати їх. В результаті занепаду більшості провідних підприємств вітчизняної економіки процес гарантування економічної безпеки отримав сигнал до підриву саме за рахунок внутрішніх факторів.

В другій половині 1990-х років було сформовано основний каркас ринкової інфраструктури. Зроблені суттєві кроки щодо реалізації принципу відкритості економіки, лібералізації господарських зв'язків, цінового механізму, грошових ринків, ринку товарів та капіталів.

В період останніх п'ятнадцяти років відзначався кардинальними змінами суспільно-економічних процесів в Україні, коли було закладено підвалини принципово нової економічної системи і змінено соціально-економічні відносини, пройдено шлях від глибокої кризи до піднесення. В 2003 р. ці процеси отримали своє продовження до кінця 2008 р..

Складовою зростання ВВП став ріст валової доданої вартості по галузях, які виробляють товари і створюють матеріальну основу життєдіяльності населення. Основами для прогнозування розвитку економіки у перспективі є позитивні зміни у економічній кон'юктурі та внутрішньому економічному середовищі, які полягають, за умов модернізації виробництва, у зростанні обсягів промислової продукції, інвестицій в основний капітал, продукції сільського господарства, середньомісячної заробітної плати, експорту товарів і послуг, зниженні рівня безробіття.

Покращення ситуації в соціально-економічній сфері у період до 2008 року сприяло створенню певних передумов, які відіграли важливу роль у позитивному перебігу подій. До таких слід віднести наступні: збільшення рівня монетизації економіки з одночасним утриманням відносно низького рівня інфляції, покращення умов зовнішньоекономічної діяльності (яка приносить значну частку доходу державі), руйнування фінансових пірамід і спрямування грошових коштів у реальний сектор економіки та ін. Значні позитивні кількісні зміни в економіці і соціальній сфері були підкріплені якісними перетвореннями і зрушеннями. Принциповими якісними змінами необхідно вважати створення необхідних атрибутів ринкової економіки: формування ринків капіталів, праці, фондового, грошового і валютного, інфраструктурних систем ринкової економіки – банківської, фінансової, податкової, митної, грошової, платіжної, а також підвалин багатукладної економіки, які полягають у фактичному існуванні і законодавчому закріпленні різних форм власності.

Оцінка ситуації в сфері економічної безпеки свідчить про існування наступних особливостей розвитку економіки держави і регіонів. По-перше, визначилася тенденція до зростання основних макроекономічних показників, що здійснює позитивний вплив на рівень економічної безпеки. По-друге, наслідок реалізації попередньої риси, відбувається зміцнення економіки і акумуляція необхідного потенціалу для її розвитку. По-третє, не дивлячись на існуючі процеси зростання, їх обсяг і якісні характеристики на даному етапі в основному не здатні задовольнити реальні потреби держави і регіонів в необхідних ресурсах (невідповідність більшості фактичних значень пороговим).

В даному випадку необхідно зазначити, що після глибокої кризи ослаблений економіці важко буде забезпечити тривалу динаміку зростання в автоматичному режимі. Не розв'язуються в автоматичному режимі і проблеми якісного порядку. Економічне зростання та якісні зміни є процесами різного походження.

Основними реальними і потенційними чинниками, які негативно чинно впливають на процес гарантування економічної безпеки на національному та регіональному рівні є наступні. По-перше, недосконалість проведення державної економічної політики, яка полягає у непослідовності проведення змін і відсутності системи чітких орієнтирів стосовно подальшого розвитку економіки, законодавчої бази, яка б реально стимулювала її розвиток, скоординованої роботи владних структур на всіх рівнях управління (столиця – регіони), механізмів реагування на критичні ситуації в регіональних економічних системах та їх оптимізації.

По-друге, відсутність чіткої системи загальнодержавної та регіональної політики стосовно напрямів та перспектив розвитку вітчизняного промислового комплексу, занепад його окремих галузей.

По-третє, високий рівень залежності вітчизняної економіки від закордонного надходження енергоносіїв.

По-четверте, наявність дезінтеграційних процесів між окремими галузями промисловості як в масштабах держави, так і регіонів (порушення господарсько-економічних зв'язків між окремими галузями та підприємствами, орієнтування на співпрацю з іноземними виробниками).

По-п'яте, нерівномірність економічного розвитку регіонів України.

По-шосте, витіснення іноземними виробниками вітчизняних товарів з внутрішнього ринку.

По-сьоме, недосконалість функціонування фінансової та бюджетної систем, відсутність чітких пріоритетів їх розвитку; значний дефіцит місцевих бюджетів, неефективна податкова політика, яка стримує розвиток виробництва та нівелює стимулювання до проведення підприємницької діяльності.

По-восьме, низький рівень ефективності перерозподілу фінансових потоків (ресурсів) між видами економічної активності (сферою послуг, промисловістю). Зміст даної загрози полягає в наявності значної концентрації фінансових ресурсів в окремих видах економічної діяльності (банківських та посередницьких структурах), диспропорції надходження ресурсного потенціалу в регіонах.

По-дев'яте, недосконалість проведення державної інвестиційної політики, відсутність єдиних засад та пріоритетів розвитку сектору капіталовкладень; неефективність державної підтримки внутрішніх та зовнішніх інвесторів (низький рівень реалізації економічних, політичних та соціальних гарантій).

По-десяте, нераціональна структура експортно-імпорتنних операцій, що призводить до відтоку фінансового капіталу за кордон.

По-одинадцять, неефективність проведення державної та регіональної політики розвитку соціальної сфери.

По-дванадцять, низький рівень життя основної маси населення України (80-90 % населення держави перебуває за межею бідності).

По-тринадцять, погіршення стану здоров'я населення, відсутність механізму державної медичної підтримки найменш захищених верств населення; депопуляція населення України (зниження коефіцієнтів народжуваності при збільшенні коефіцієнтів смертності).

По-п'ятнадцять, неконтрольована міграція населення України (особливо зі східних та західних областей) в країни з більш високим рівнем життя; відтік інтелектуального потенціалу за кордон.

З метою зменшення впливу подібних явищ першочерговим завданням стає створення механізмів узгодження трансформаційних змін, ядром яких виступає система національних інтересів та пріоритетів розвитку. При цьому об'єднуючий характер ціннісного ядра подальших перетворень може бути реалізований тільки в тому випадку, якщо воно буде підтримуватися всіма напрямками реформування, які відповідають інтересам всіх верств населення, що дозволить сформувати ті суспільні сили, які зацікавлені у проведенні подальших трансформацій.

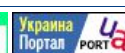
На сучасному етапі соціально-економічного розвитку в Україні необхідно реалізувати два основні принципи сучасного цивілізованого ринку: високої економічної ефективності виробництва товарів і послуг та соціальної справедливості в розподілі та використанні внутрішнього продукту з урахуванням інтересів всього суспільства. Соціальна справедливість в умовах ринку передбачає існування рівних стартових можливостей для всіх громадян. За дотримання такого підходу соціальна справедливість і ефективність не виключають, а доповнюють одна одну, підвищуючи, таким чином, рівень безпеки.

Стабільність розвитку суспільства значною мірою залежить від дотримання балансу загальнодержавних і регіональних інтересів. Конкретним відображенням територіальної організації продуктивних сил є територіальна структура господарського комплексу. Територіальні пропорції соціальних і матеріальних продуктивних сил свідчать про особливості їх локалізації, тобто відношення до території. Таким чином, територіальна організація продуктивних сил за рахунок оптимізації просторових пропорцій і розвитку раціональних зв'язків забезпечує підвищення ефективності функціонування економіки.

Література

1. Губський Б.В. Інвестиційні процеси в глобальному середовищі. — К.: Наукова думка, 1998. — 390 с.
2. Драган І.О. Економічна безпека як об'єкт державного управління / І.О. Драган // Інвестиції: практика та досвід. — 2008. — № 3. — С.25-28.
3. Ковальчук Т.Т. Економічна безпека і політика: із досвіду професійного аналітика. — К. „Знання”, 2004. — 638.
4. Мочерний С., Плотніков О. Економічна безпека в контексті державного суверенітету України // Економіка України, 1998. — № 4. — С.4-12.
5. Стратегічне управління інноваційною діяльністю як основа економічного безпеки національної економіки / Гаман М.В., Даций О.І., Корецький М.Х., Даций Н.В., Драган І.О., Драган І.В.: [монографія]. — Донецьк: ТОВ „Юго-Восток, Лтд”, 2008. — 281 с.
6. Філіпенко А.С., Гальчинський А.С., Гесць В.М. та ін. Україна і світове господарство: взаємодія на межі тисячоліть. — К.: Либідь, 2002. — 470 с.
7. Яремко Л.А. Національна безпека та зовнішньоекономічна політика // Вісник Львівської комерційної академії. — 1999. — Вип. 5. — С. 231-236.

Стаття надійшла до редакції 10 травня 2011 р.

ТОВ "ДКС Центр"